

труднощі, спричинені війною, роблять все можливе – для прискорення миру в нашій державі працюючи кожен на своєму місці.

Список використаних джерел

1. Боряк О. В. Професійна підготовка вчителів-логопедів до роботи з розумово відсталими дітьми молодшого шкільного віку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. №4 (48). С. 9–18
2. Мартинчук О. В. теорія та практика підготовки фахівців зі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі. Дис ... на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук, зі спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка. Київ, 2019, 614.
3. Пахомова Н. Г. Стан сформованості рефлексивно-оцінної складової інтегративної професійної підготовки майбутніх логопедів. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори – 2006, 2015. С. 218–227.

УДК 376.1-056.264:373.2

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ У КРИЗОВИХ УМОВАХ

Брушневська Ірина,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки

Метою статті є обґрунтування моделі формування комунікативної взаємодії дітей дошкільного та молодшого шкільного віку із порушеннями психофізичного розвитку. Зазначено, що у кризових умовах військового стану гостро постає проблема розширення та зміни формату психолого-педагогічного супроводу дітей зазначеної категорії. Необхідною умовою успішного формування комунікативно активної особистості дитини із порушеннями психофізичного розвитку є створення команди однодумців. Акцентовано увагу на проблемах організації взаємодії всіх учасників корекційно-комунікативного процесу. Запропоновано принципи для забезпечення ефективності формування і розвитку комунікативної взаємодії дітей із порушеннями психофізичного розвитку. Вказано, що створення повноцінного комунікативно-розвивального середовища є необхідною умовою формування комунікативної взаємодії дітей із порушеннями психофізичного розвитку.

Ключові слова: комунікативна взаємодія, діти із порушенням психофізичного розвитку, комунікативно-розвивальне середовище, прогнозування.

The purpose of the article is to substantiate the model for the formation of communicative interaction between children of preschool and primary school age with disorders of psychophysical development. It is noted that in the conditions of a state of war there is an acute problem of expanding and changing the format of

psychological and pedagogical support for children of this category. A necessary condition for the successful formation of a communicatively active personality of a child with disorders of psychophysical development is the creation of a team of like-minded people. Attention is focused on the problems of organizing the interaction of all participants in the correctional and communicative process. The principles of ensuring the effectiveness of the formation and development of communicative interaction of children with disorders of psychophysical development are proposed. It is indicated that the creation of a full-fledged communicative-developing environment is a necessary condition for the formation of communicative interaction of children with psychophysical development disorders.

Key words: *communicative interaction, children with psychophysical development disorder, communicative and developing environment, forecasting.*

Актуальність проблеми. Одним із показників життєвої компетентності дитини є її мовленнєва активність у різних сферах життєдіяльності, пов'язана з умінням встановлювати мовленнєву взаємодію з оточуючими людьми, використовувати комунікацію для задоволення власних потреб, грамотно будувати і висловлювати свої думки.

Донедавна ми стабільно фіксували прогресуючу тенденцію до збільшення кількості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, що мають ті чи інші порушення психофізичного розвитку та потребують комплексного психолого-педагогічного супроводу у процесі навчання та виховання. Однак сьогодні, у тривожний час військового стану, перед науковцями та педагогами-практиками гостро постає проблема розширення та зміни формату психолого-педагогічного супроводу дітей дошкільного та шкільного віку із нормотиповим розвитком та із особливостями психофізичного розвитку. Найперше це стосується особливостей організації комунікативної взаємодії між дітьми та однолітками, дітьми та дорослими в природніх умовах та умовах навчального закладу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасний стан розвитку спеціальної освіти України характеризується посиленою увагою вчених до поглибленого вивчення особливостей загального, психічного та мовленнєвого розвитку дітей з особливими освітніми потребами з метою забезпечення індивідуального розвитку кожної дитини з урахуванням її психофізичних особливостей, можливостей, здібностей, вподобань.

Зокрема, своєрідність перебігу мовленнєвої діяльності дітей з особливими освітніми потребами досліджувала ціла плеяда вчених (Т. Візель, Г. Волкова, Б. Гріншпун, І. Гудим, В. Засенко, В. Ковшиков, А. Колупаєва, С. Конопляста, Р. Лалаєва, Р. Левіна, З. Ленів, А. Маркова, І. Мартиненко, Н. Мікляєва, Н. Пахомова, О. Проскурняк, Ю. Рібцун, В. Селіверстов, Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко, Н. Уфімцева, Т. Ушакова, Г. Чиркіна, О. Шахнарович, В. Шевченко, М. Шеремет та ін.), методи комплексної діагностики і компенсації порушень мовленнєвого розвитку у дітей розглянуто у працях Е. Данілавічюте, С. Коноплястої, О. Лурія, О. Мастюкової, О. Орфінська, Л. Трофименко та ін. Особливості пізнавального розвитку дітей вивчалися у працях науковців В. Бондаря,

Л. Вавіної, Л. Виготського, О. Граборова, Г. Дульнева, І. Єременка, Л. Занкова, Н. Коломінського, В. Лубовського, С. Миронової, С. Мирського, Г. Мерсіянової, Б. Пінського, В. Синьова, К. Турчинської, О. Хохліної, Ж. Шиф та ін.

Мета дослідження. Аналіз та обґрунтування основних аспектів формування комунікативної взаємодії дітей із особливостями психофізичного розвитку у кризових умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Суб'єктами формування комунікативної взаємодії дітей із порушеннями психофізичного розвитку в навчальному закладі є вчитель-дефектолог, вчитель-логопед, вчителі, вихователі, практичний психолог, керівник музичний, інструктор з фізичної культури, вихователь-методист, директор освітнього закладу, заступники директора, сім'я дитини. Як підказує практика, не завжди ці люди виступають як єдина команда, що злагоджено діє на прогнозований результат. А робота з дітьми, що мають особливості психофізичного розвитку, вимагає від усього педагогічного колективу самовіддачі та значного напруження сил. Тому необхідною умовою успішного формування комунікативно активної особистості дитини із порушеннями психофізичного розвитку є створення команди однодумців.

В кризових умовах війни педагоги і батьки мають розуміти, що спочатку головним акцентом має бути не корекційна робота, а стимулювання бажання дітей вільно спілкуватися – щоденно, на різні теми, з різними особами. Коли ця мета та психологічна рівновага будуть досягнуті, ми зможемо розпочати безпосередньо організовану корекційно-комунікативну діяльність.

Найчастіше виникають наступні проблеми організації взаємодії всіх учасників корекційно-комунікативного процесу:

- прогнозування цілісності процесу;
- прогнозування системної взаємодії всіх учасників корекційного процесу;
- прогнозування результативності.

Структура прогнозування цілісності корекційно-комунікативного процесу передбачає, насамперед, чітке визначення того, хто із педагогів є домінуючим у вирішенні основних завдань навчання і виховання дітей. За умов функціонування навчального закладу цю роль виконує вихователь-методист або заступник директора: уточнює посадові обов'язки вузьких спеціалістів, визначає форми і методи їхньої взаємодії з врахуванням вікових особливостей дітей, контролює ефективність запропонованої системи роботи.

При такій ієрархії координування системи роботи варто окреслити особливості діяльності корекційних педагогів. Вони полягають у тому, що якщо кожен з учасників (вчителі, вихователі, практичний психолог, керівник музичний, інструктор з фізичної культури) прогнозують, планують і виконують свою парціальну частку корекційно-комунікативної роботи, то вчитель-дефектолог та вчитель-логопед, окрім цього аспекту, повинні здійснювати цілісне педагогічне прогнозування результативності всього процесу, проміжне координування взаємодії та редагування методики змісту

роботи. Зазначені аспекти вимагають від особистості корекційного педагога ґрунтовних професійних знань, прагнення до постійного самовдосконалення, толерантності, організованості тощо [1, с. 75].

Педагогічне прогнозування системної взаємодії всіх учасників корекційно-комунікативного процесу передбачає розуміння кінцевої мети довготривалої роботи з дітьми із порушеннями психофізичного розвитку – формування комунікативно активної мовленнєвої особистості. Система педагогічного впливу кожного спеціаліста освітнього закладу має індивідуальні особливості, сфери застосування, методи і прийоми, змістове наповнення.

Разом з тим це не є відособлена ланка роботи, яка здійснюється за «закритими дверима». Кожна педагогічна дія, спрямована на розвиток і корекцію дитини – частина єдиної системи. Саме тому системна взаємодія, взаємопроникнення і взаємодоповнення складових корекційно-комунікативної діяльності дозволить досягнути вагомих результатів формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності.

Ми пропонуємо для забезпечення ефективності формування і розвитку комунікативної взаємодії дітей із порушеннями психофізичного розвитку при створенні комунікативно-розвивального середовища в умовах навчального закладу врахувати такі принципи:

– принцип врахування вікових та індивідуальних особливостей: комунікативно-розвивальне середовище має бути адекватне віковій та мовленнєвим можливостям дітей із порушеннями психофізичного розвитку із незначним перевищенням ступеня складності;

– принцип доступності: компоненти комунікативно-розвивального середовища повинні бути інформативними, доступними, динамічними, мобільними, варіативними, стимулюючими, різноплановими, естетично привабливими, природовідповідними;

– принцип результативності: комунікативно-ігровий простір має забезпечувати результативність мовно-пізнавальної діяльності, поступове отримання нових знань, формування пізнавальних умінь і навичок, набуття мовленнєвої компетенції та комунікативного досвіду;

– принцип здійснення комплексного підходу: створення єдиного комунікативно-розвивального середовища повинно бути спрямоване на ефективне подолання відхилень у мовленнєвому розвитку дітей із порушеннями психофізичного розвитку на всіх рівнях (фонетичному, фонематичному, просодичному, лексико-граматичному, застосуванні засобів спілкування в комунікативних ситуаціях);

– принцип стимулювання: облаштування має стимулювати бажання проявляти і продовжувати комунікативну активність, сприяти розвитку емоційного комфорту дітей;

– принцип єдності: педагогічний та обслуговуючий персонал навчального закладу, батьки та найближче сімейне оточення мають об'єднати зусилля задля досягнення спільної мети – формування комунікативно-активної особистості дитини.

Важливим механізмом повноцінного функціонування комунікативно-розвивального середовища є побудова стратегії злагодженого супроводу дитини із порушеннями психофізичного розвитку, яка інтегрована у це середовище. Адже сам факт перебування у ньому не є самоорганізуючим стимулом до комунікативної діяльності. Тому, зокрема, потребує оновлення підхід до партнерської взаємодії учасників педагогічного процесу і батьків [4, с. 432].

Ми вважаємо, що взаємодія з батьками повинна будуватися на принципах взаєморозуміння (залучення членів сімей до спільної реалізації корекційно-комунікативних завдань, знайомство із стратегією подальшої роботи, виконання вимог закріплення отриманих результатів), взаємодовіри (спільна діяльність дорослих в інтересах дитини, зміцнення авторитету педагога в сім'ї, а батьків у навчальному закладі, прояв професіоналізму та відповідальності обома сторонами) і взаємодопомоги (результати педагогічного спостереження за дитиною, корекційної діагностики вчасно обговорюються з батьками з метою побудови подальшої стратегії корекційної роботи) [2, с. 48].

Ми пропонуємо враховувати, що взаємодія суб'єктів (корекційних педагогів, вчителів, вихователів, батьків, психолога та ін.) повинна будуватися на єдиній основі ймовірного прогнозування результатів корекційно-комунікативного процесу [5, с. 18]. Для цього первинно необхідно спрогнозувати саме таке середовище, яке в комплексі із супроводом дорослих буде спонукати до комунікативної активності.

До всіх вище перерахованих факторів створення комунікативного середовища варто додати впровадження системи інноваційних педагогічних методів і прийомів, таких як музикотерапія, лялькотерапія, арт-терапія, ейдетика, піскотерапія, танцювальна терапія та ін. [3, с. 97]. Багаторічна практика використання педагогами засвідчує їхній вагомий потенціал саме у стимулюванні виникнення невимушеної комунікативної активності в процесі спільної практичної взаємодії з однолітками та дорослими, створенні позитивної атмосфери спілкування.

Відтак, створення повноцінного комунікативно-розвивального середовища є необхідною умовою формування комунікативної взаємодії дітей із порушеннями психофізичного розвитку.

Ми вважаємо, що не менш важливою умовою є режимна специфіка формування комунікативної активності дітей із порушеннями психофізичного розвитку. Педагоги на основі довготривалих спостережень за дітьми, результативності їхньої діяльності протягом дня повинні ймовірно спрогнозувати, коли найдоцільніше застосовувати запропоновані форми роботи. Адже комунікативна активність дітей із порушеннями психофізичного розвитку є залежною від багатьох чинників: емоційного комфорту в даний момент, бажання спілкуватися, особистої зацікавленості в предметі розмови, стану самопочуття, відчуття сором'язливості, невпевненості у власних можливостях та ін. Далеко не завжди дитина здатна комунікативно розкритися у спланований педагогом момент – під час гри-заняття, сюжетно-рольової гри, бесіди, спостереження.

Тому у процесі формування комунікативної взаємодії дітей із порушеннями психофізичного розвитку ми передбачаємо дві форми її реалізації – підгрупову та індивідуальну, які можуть здійснюватися в найоптимальніший для дитини час протягом дня. Врахування та розуміння індивідуальних особливостей кожної дитини, прогнозування найсприятливішого часу в режимі дня дасть можливість досягнути очікуваних комунікативних результатів.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Прогнозування результативності корекційно-комунікативного процесу включає в себе розуміння рівня відповідальності кожного з учасників – педагогів, батьків, адміністрації. Відповідальне виконання кожним поставлених завдань, розуміння перспективи, щоденна системна комунікативна діяльність з дитиною забезпечить обов'язковий позитивний результат корекційно-розвивальної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. Умови та напрями інноваційного розвитку освіти. *Вища освіта України*. 2009. № 3. С. 5–14.
2. Брушневська І. Роль партнерської взаємодії з батьками у процесі формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей п'ятого року життя із ЗНМ. *Актуальні питання сучасних педагогічних та психологічних наук* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 16–17 лют. 2018. Одеса, 2018. С. 48–51.
3. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології : підручник. 2-ге вид., доповн. Київ : Академвидав, 2012. 352 с.
4. Колупаєва А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ : САММІТ-книга, 2008. 270 с.
5. Пахомова Н. Модель інтеграції медико-психологічної та педагогічної складових професійної підготовки логопедів. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2015. № 1. С. 17–25.

УДК 376.016:81-028.31-053.5-056.36

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Бугера Юлія,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка

У статті розкриваються особливості розвитку лексичного боку мовлення у молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку. Висвітлено значущість лексики для мовленнєвого розвитку та пізнавальної діяльності дітей. Виділено шляхи формування лексики у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями. Зроблено висновок про те, що лексика піддається корекції шляхом цілеспрямованого впливу за допомогою різних методів і прийомів.